

*situation in Cherkasy region is possible by increasing share of environmentally sustainable lands in the structure of soils (natural grasslands and pastures, forests and ponds). The basis for the rational use and protection of land resources is the organization of land management based on landscape-ecological approach that will form optimal land relations and enhancing ecological sustainability of the environment.*

***Keywords:** land resources, rational use, ecological and economic condition, soils, fertility.*

**УДК 330.3:631.576:634.10**

## **СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПЛОДІВ ЗЕРНЯТКОВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

**Л.О. Барабаш, кандидат економічних наук  
Інститут садівництва НААН**

*Оцінено сучасний стан та основні тенденції виробництва плодів зерняткових у світі, зокрема в розрізі культур, а також визначено найбільші країни-виробники. Досліджено динаміку та структуру площ насаджень, їх відтворення, природно-економічний потенціал для розвитку промислового виробництва плодів зерняткових культур в Україні.*

***Ключові слова:** зерняткові культури, світове виробництво, експорт, імпорт, промислове плодівництво.*

**Постановка проблеми.** У продовольчому забезпеченні населення важлива роль відводиться плодам, як високовітамінним продуктам харчування з лікувально-профілактичними властивостями. Головними тенденціями на світовому ринку плодової продукції є збільшення обсягів її виробництва та реалізації, доступність протягом року, розвиток логістики та післязбиральної доробки, але водночас значне підвищення вартості ручної праці та собівартості плодів, у тому числі зерняткових, а також часткове заміщення їх ягодами. У зв'язку з цим відбуваються помітні зміни у вітчизняному плодівництві, пов'язані з трансформаційними процесами в економіці, посиленням конкуренції між світовими виробниками тощо.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Економічним аспектам організації та ефективного ведення садівництва, його інтенсифікації, підвищенню конкурентоспроможності, формуванню та розвитку ринку плодів присвячені праці О.Ю. Єрмакова [1], В.А. Рудьова [2], І.А. Сало [3], О.М. Шестопаля [4] та ін. Проте у вітчизняній літературі недостатньо висвітлені особливості і сучасні зміни у виробництві плодів зерняткових.

Метою статті є аналіз сучасного стану і основних тенденцій вирощування плодів даних культур в Україні та світі, обґрунтування напрямів розвитку вітчизняного промислового плодівництва.

Методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою досліджень стали діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення наукових праць з проблем розвитку галузі, законодавчих та інших нормативних актів, даних Державної служби статистики України та

Організації ООН з питань продовольства та сільського господарства (FAO).

**Результати досліджень.** В Україні вирощуються майже всі плодові та ягідні культури помірного клімату, але в структурі садів і ягідників найбільшу питому вагу займають зерняткові – 130,7 тис. га, або 58 %, з них яблуна – 88,1 та груша – 10,9, айва – 0,5 %.

Яблуна – одна з найдавніше окультурених плодових рослин у зоні помірного клімату. Широке розповсюдження цієї культури пояснюється її високою адаптивністю до різних ґрунтово-кліматичних умов і багатим біохімічним складом плодів, які при відповідному доборі сортів можна споживати у свіжому вигляді практично цілий рік. Водночас груша значно відстає за площами та обсягами виробництва через істотно нижчу зимостійкість десертних, особливо цінних сортів, їх ніжність, а також вибагливість до умов збирання, транспортування та зберігання. Айву звичайну культивують як у регіонах з помірним, так і з теплим та субтропічним кліматом. Поряд зі значною роллю, яку ця культура відіграє в розвитку консервної та кондитерської промисловості, вона є найкращою підщепою для груші. Однак у більшості країн насадження її невеликі.

За даними FAOSTAT, у 2005-2013 рр. виробництво яблук і груш у світі зросло на 30 % і становило відповідно 80,8 і 25,2 млн. т (табл. 1). Це відбулося в основному за рахунок підвищення врожайності, оскільки площі їх насаджень відповідно (5,2 та 1,8 млн. га) збільшилися тільки на 9 і 8 %. Валові збори айви зросли до 0,63 млн. т, або на 34 %, навпаки, в результаті розширення її площ. Аналіз успіхів розвитку культури цих рослин у різних країнах показує, що загальною тенденцією є перехід на нові технології виробництва, основу яких становлять високоінтенсивні типи садів з великою щільністю посадки дерев на слабо- або середньорослих підщепах.

### 1. Виробництво плодів зерняткових культур у світі

Культура	Площа			Урожайність			Валовий збір		
	тис. га		Індекс 2013 до 2005 р.	т/га		Індекс 2013 до 2005 р.	млн т		Індекс 2013 до 2005 р.
	2005 р.	2013 р.		2005 р.	2013 р.		2005 р.	2013 р.	
Яблуна	4806,7	5217,6	1,09	13,0	15,5	1,19	62,39	80,82	1,30
Груша	1640,0	1767,0	1,08	11,8	14,3	1,21	19,38	25,20	1,30
Айва	62,1	76,4	1,23	7,6	8,2	1,09	0,47	0,63	1,34
<b>Всього</b>	<b>6508,8</b>	<b>7061,0</b>	<b>1,08</b>	<b>12,6</b>	<b>15,1</b>	<b>1,20</b>	<b>82,24</b>	<b>106,65</b>	<b>1,30</b>

*Джерело: розраховано автором на основі [5].*

Протягом багатьох років незмінним лідером у вирощуванні яблук і груш залишається Китай, частка якого у світовому їх виробництві зростає за цей період відповідно з 38,5 % до 49,1 та з 59,0 до 69,2 %. Серед інших країн за цим показником виділяються, %: по яблуках - США (5,1), Польща, Туреччина (по 3,8), Італія, Франція, Індія, Іран, Чилі (по 2,7-2,1), Росія, Бразилія, Аргентина, Україна, Німеччина (по 2,0-1,0), по грушах - США, Аргентина, Італія (по 3,2-2,9), Туреччина, Іспанія, Індія, Японія (по 1,8-1,3). Найбільше плодів айви вирощується в Туреччині (22,1 %), Китаї (20,2), Узбекистані (14,0), Марокко (6,4), Ірані (5,6), Аргентині, Азербайджані (по 4,4 %).

Динамічно розвивається вирощування зерняткових в Україні. В останні роки в усіх категоріях господарств виробляється 1,3-1,4 млн. т плодів, з яких 24-29 % в сільськогосподарських підприємствах (табл. 2).

Яблуня є основною плодовою культурою і в нашій країні. Плоди, вирощені в різних її зонах, за якістю є цілком конкурентоспроможними як на внутрішньому, так і світовому ринках. Водночас культура високоякісних десертних сортів зимового строку досягання груші через біологічні особливості і меншу зимостійкість, ніж у яблуні, можлива лише у південних і південно-західних регіонах нашої країни.

## 2. Динаміка площ, урожайності і виробництва плодів зерняткових культур в Україні, 2001-2014 рр.

Рік	Всі категорії господарств				Питома вага сільськогосподарських підприємств у всіх категоріях господарств, %		
	площа, тис. га		урожайність, т/га	валовий збір, тис. т	площа		валовий збір
	загальна	плодоносна			загальна	плодоносна	
2001-2005	213,1	191,5	4,2	812,0	70,8	70,6	23,4
2006-2010	147,8	128,9	6,9	886,8	53,8	51,6	21,5
2011	138,2	120,1	9,3	1118,3	46,6	43,8	23,6
2012	138,4	120,5	10,8	1297,7	45,9	42,9	26,6
2013	136,8	118,6	11,7	1391,3	44,9	41,6	28,6
2014*	130,7	113,9	11,0	1251,3	42,8	39,5	24,2

\*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції. Джерело: розраховано автором на основі [6].

Однак при відповідному доборі літніх, осінніх, а також деяких зимових сортів, які вимагають для своєї вегетації суми активних температур 2200-2600<sup>0</sup> С, і підщеп для них їх можна успішно вирощувати і у північній частині Лісостепу.

В Україні у 2014 р. загальна площа насаджень яблуні та груші в усіх категоріях господарств становила відповідно 115,2 та 14,3 тис. га, валовий збір – 1085,4 і 157,7 тис. т, урожайність – 10,8 та 12,4 т/га. У період 2005-2014 рр. вирощування яблук збільшилося на 50,8 %, головним чином в результаті підвищення врожайності у 2,1 раза, оскільки плодоносні площі скоротилися на 37,7 тис. га, або 27,3 %. Щодо груші, зменшення площ її садів (на 2,2 тис. га, або 14,7 %) навіть при зростанні врожайності (на 4,7 %) спричинило скорочення виробництва її плодів на 11,1 %. Айва, загальна площа насаджень якої складає зараз близько 800 га, розповсюджена в основному на присадибних ділянках у південних областях – Одеській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій, а також на Буковині та в Закарпатті. Промислове вирощування цієї культури в Україні також зосереджене у південних областях, але його частка становить не більше 1–2% .

У промисловому садівництві яблуня лідирує серед всіх плодових і ягідних культур як за площами насаджень (53,7 тис. га, або 67,9 %), так і за валовими зборами (299,0 тис. т, або 90,1 %). Значно меншими є обсяги

виробництва плодів груші - відповідно 1,8 тис. га та 3,2 тис. т. Тривалий час галузь переживала кризові явища. Нині у структурі насаджень спостерігається зростання частки інтенсивних, тобто закладання відбувається досить швидкими темпами, і лідером тут є Вінниччина. В середньому за 2008-2014 рр. площі закладання промислових насаджень зерняткових культур, за даними Державної служби статистики України, склали 2,2 тис. га.

Проте хоч в останні роки спостерігається збільшення виробництва плодів на основі застосування сучасних технологічних досягнень, через невирішеність цілого ряду питань темпи інтенсифікації садівництва не відповідають ні потенційним можливостям галузі, ні потребам вітчизняного ринку. Недостатньою є ємкість холодильників для зберігання вирощених плодів. За даними Міністерства аграрної політики і продовольства України, станом на 01.07.2013 р. їх кількість складала 190 загальною ємкістю 266,6 тис. т, з них з регульованим газовим середовищем - відповідно 67 і 105,3 тис. т. Тому значна частина виробників змушена реалізовувати продукцію в сезон найбільшого насичення нею ринку за низькими цінами, що призводить до зниження ефективності виробництва.

В наповненні ринку значну частку становлять імпорتنі поставки, зокрема, імпорт зерняткових плодів, які можна успішно вирощувати в нашій країні, перевищує експорт у 2,6 рази. У 2010-2014 рр. експорт свіжих плодів зерняткових, серед яких яблука складають 97,5 %, зменшився в 4,9 раза (з 99,0 до 20,2 тис. т). Основним їх покупцем була Росія (97,1 %). Така ж тенденція спостерігалась і з імпортом указаних плодів (з них яблука – 90,9, груші та айва – 9,1 %), який знизився з 207,1 до 51,8 тис. т, або у 4 рази. Незважаючи на те, що товарні надлишки яблук є в багатьох країнах, основним постачальником їх в Україну є Польща (93,1 %). Плоди груші та айви, навпаки, надходять з різних частин світу, зокрема із Західної Європи - 65,3 %.

Водночас на міжнародному ринку користується значним попитом вироблений в Україні яблучний сік, експорт якого зріс за останні п'ять років з 62,5 до 103,9 тис. т, або в 1,7 раза. Продукція реалізовувалася переважно у Польщу (40,6 %) і Росію (36,1), менше в Австрію (10,7), Німеччину (5,2) і Білорусь (2,8 %). Одночасно знизився її імпорт до України з 8,9 до 2,5 тис. т, або у 3,6 раза. Основними постачальниками соку на ринок були Молдова (36,2 %), Китай (30,5) і Росія (23,7 %).

За умови ефективного маркетингу вітчизняна плодова продукція має значний експортний потенціал. Але для насичення внутрішнього ринку та розвитку експорту необхідні значні інвестиції для поширення інноваційних технологій виробництва плодів, зміцнення матеріально-технічної бази їх зберігання і товарної доробки. Зважаючи на це, актуальною на сьогодні залишається державна підтримка галузі, а саме необхідність продовження фінансування за бюджетною програмою 2801350 “Державна підтримка розвитку хмелярства, закладання молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними”. У ближчій перспективі нагальною є потреба в запровадженні пільгового кредитування на створення садів, формування виробничої та ринкової інфраструктури з річними ставками не вище 5-7 % і поверненням кредиту після вступу насаджень у товарне плодоношення.

**Висновки.** В останні роки в Україні як і в інших державах спостерігається

тенденція до збільшення виробництва плодів зерняткових культур на основі застосування сучасних технологічних досягнень. Проте найбільш важливими проблемами функціонування вітчизняного садівництва залишаються зношеність матеріально-технічної бази, дефіцит інвестиційних ресурсів тощо. Зважаючи на це, основним шляхом підвищення ефективності виробництва плодів вищевказаних культур є якнайповніше використання науково-технічного потенціалу, спрощення доступу до кредитних ресурсів, державне стимулювання інноваційної активності господарюючих суб'єктів тощо.

### Література

1. Економіка та організація промислового садівництва України / [О.М. Шестопаль, В.А. Рутьєв, П.В. Кондратенко та ін.]; за ред. О.М. Шестопаля. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 334 с.
2. Рутьєв В.А. Конкурентоспроможність плодів і ягід / В.А. Рутьєв. – Мелітополь: «Видавничий будинок ММД», 2007. – 315 с.
3. Сало І.А. Розвиток ринку плодів в Україні / І.А. Сало. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 394 с.
4. Шестопаль О.М. Теоретико-методологічні основи (нова парадигма) та складові Національної програми поступу промислового садівництва України: макрогалузевий аспект / О.М. Шестопаль, П.В. Кондратенко, Л.О. Барабаш. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 140 с.
5. FAOSTAT (FAO Statistics Division 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/567/DesktopDefault.aspx>. – Назва з екрану.
6. Рослинництво України - 2014 рік: статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 180 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.

### References

1. Shestopal, O. M., Rulyev, V.A., Kondratenko, P.V. et al. (2010). *Economics and organization of the industrial horticulture of Ukraine*. Kyiv: NSC Institute of Agrarian Economy, 2010. 334 p. (in Ukrainian).
2. Rulyev, V.A. (2007). *Competity of fruits and small fruits*. Melitopol: Publishing House MMD, 2007. 315 p. (in Ukrainian).
3. Salo, I.A. (2013). *Development of the fruit market in Ukraine*. Kyiv: NSC Institute of Agrarian Economy, 2013. 394 p. (in Ukrainian).
4. Shestopal, O. M., Kondratenko, P.V., Barabash, L. O. (2008). *Theoretical and methodological foundations (new paradigm) and components of the National programme of the development of the commercial horticulture in Ukraine: macrosectoral aspect*. Kyiv: NSC Institute of Agrarian Economy, 2008. 140 p. (in Ukrainian).
5. FAOSTAT (FAO Statistics Division 2015). Accessed at <http://faostat.fao.org/site/567/DesktopDefault.aspx>.
6. Plant growing in Ukraine - 2014: statistical collection. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. 2015. 180 p. Accessed at <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (in Ukrainian).

Одержано 30.10.2015

## **Аннотация**

**Барабаш Л.А.**

### **Состояние и перспективы развития производства плодов семечковых в Украине и мире**

Основными тенденциями на мировом рынке плодовой продукции являются увеличение объемов ее производства, послеплодовой доработки и реализации, доступность на протяжении года, развитие логистик. Целью данной статьи является анализ современного состояния и основных тенденций в выращивании плодов семечковых культур в Украине и мире, обоснование направлений развития отечественного промышленного садоводства. Теоретической и методологической основой исследований стали диалектический метод познания и системный подход к изучению научных трудов по проблемам развития отрасли, законодательных актов, данных Государственной службы статистики Украины и Организации ООН по вопросам продовольствия и сельского хозяйства (FAO).

В Украине выращиваются почти все плодовые и ягодные культуры умеренного климата, но в структуре садов и ягодников наибольший удельный вес занимают семечковые - 130,7 тыс. га, или 58%, из них яблоня - 88,1 и груша - 10,9, айва - 0,5%. Анализ успехов развития культуры этих растений в разных странах показывает, что общей тенденцией является переход на новые технологии производства, основу которых составляют высокоинтенсивные типы садов с большой плотностью посадки деревьев на слабо- или среднерослых подвоях. В течение многих лет неизменным лидером в выращивании яблок и груш остается Китай, доля которого в мировом их производстве выросла в 2005-2013 гг. соответственно с 38,5% до 49,1 и с 59,0 до 69,2%. В Украине в 2014 г. общая площадь насаждений яблони и груши во всех категориях хозяйств составила соответственно 115,2 и 14,3 тыс. га, валовый сбор - 1085,4 и 157,7 тыс. т, урожайность - 10,8 и 12,4 т / га. В 2010-2014 гг. экспорт свежих плодов семечковых, среди которых яблоки составляют 97,5%, уменьшился в 4,9 раза (с 99,0 до 20,2 тыс. т). Такая же тенденция наблюдалась и с импортом указанных плодов (из них яблоки - 90,9, груши и айва - 9,1%), который снизился с 207,1 до 51,8 тыс. т, или в 4 раза.

В последние годы в Украине, как и в других странах, наблюдается тенденция к увеличению производства плодов семечковых на основе применения современных технологических достижений. Однако наиболее важными проблемами функционирования отечественного садоводства остаются изношенность материально-технической базы, дефицит инвестиционных ресурсов. Принимая это во внимание, основными путями повышения эффективности производства плодов указанных культур являются наиболее полное использование научно-технического потенциала, упрощение доступа к кредитным ресурсам, государственное стимулирование инновационной активности хозяйствующих субъектов и т. п.

**Ключевые слова:** семечковые культуры, мировое производство, экспорт, импорт, промышленное пловодство.

## **Annotation**

**Barabash L.O.**

### **State and prospects of development of pome fruit production in Ukraine and the world**

Basic tendencies in the global market of fruit production are to increase the volume of its production, post harvest completion and implementation, availability throughout the year and development of logistics. The purpose of this paper is to analyze modern state and basic tendencies in growing pome crop fruits in Ukraine and the world, substantiation of directions of developing domestic commercial horticulture. The dialectical method of cognition and systematic approach to the study of scientific papers on the problems of branch development, legislative acts, data of the State Statistics Service of Ukraine and Food and Agriculture Organization (FAO) have become the theoretical and methodological basis of our studies.

In Ukraine almost all fruit and berry crops of temperate climate are grown but in the structure of gardens and berry plantations the largest share is occupied by pome fruit – 130.7

thousand hectares or 58% of which apple – 88.1, pear – 10.9, quince – 0.5 %. The analysis of success in developing cultivation of these plants in different countries shows that the general trend is transition to new production technologies which are based on high-intensive types of gardens with a high planting density on low or medium rootstocks. For many years a constant leader in the cultivation of apples and pears remains China which share increased in 2005-2013, respectively, from 38.5% to 49.1 and from 59.0 to 69.2% in the world production. In Ukraine in 2014 the total area of apple and pear plantations at farms of all categories amounted to 115.2 and 14.3 thousand ha, gross yield – 1085.4 and 157.7 thousand tons and yield – 10.8 and 12.4 t/ha. In 2010-2014 the export of fresh pome fruits including apples was 97.5% decreased by 4.9 times (from 99.0 to 20.2 thousand tons). The same tendency was also observed with the import of these fruits (including apples – 90.9, pears and quinces – 9.1%) which fell from 207.1 to 51.8 thousand tons or 4 times.

In recent years in Ukraine, as in other countries, there is a tendency to increase production of pome fruits through the use of modern technological advances. However, the most important problems of functioning national gardening are deterioration of material and technical base and lack of investment resources. Taking this into account the main ways of increasing efficiency of cultivating fruits of these crops are the most full use of scientific and technological capabilities, facilitating access to credit resources, state stimulation of innovative activity of economic entities, etc.

**Key words:** pome fruit, global production, exports, imports, industrial horticulture.

**УДК 631.162:338.434**

## **АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**С.А. Власюк, кандидат економічних наук**

**Уманський національний університет садівництва**

*Розглянуто стан та проблеми функціонування аграрного ринку, проаналізовано фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств, обґрунтовано чинники, що гальмують даний процес. Запропоновано теоретичні та практичні підходи щодо залучення як внутрішніх, так і зовнішніх джерел фінансування.*

**Ключові слова:** фінансове забезпечення, банківське кредитування, вексельне фінансування, аграрні розписки, лізинг, державне фінансування, зовнішні запозичення

**Постановка проблеми.** Під час будь-якої політичної та економічної ситуації в Україні, незважаючи на низький рівень розвитку матеріально-технічної бази; нерівномірність розвитку територій; низьку забезпеченість підприємства власними оборотними засобами; значні суми дебіторської заборгованості та мобілізація оборотних засобів у капітальні вкладення; низький рівень розрахункової дисципліни; відсутність ефективного механізму фінансового забезпечення – виробництво сільськогосподарської продукції було єдиним сектором економіки, який демонстрував позитивні тенденції розвитку. Актуальність пошуку інструментів фінансового забезпечення в агропромисловий комплекс зростає за необхідності усунення впливу фінансової кризи, підвищення темпів економічного зростання й не